

Vardas Pavardė: _____

Data: _____

Lietuvių kalbos namų darbai 3

Kaitant žodžius ar sudarant naujus gali keistis šaknies balsis. Tada atsiranda vadinamųjų variantų:

vyti – veja – vijo,
gyti – gyja – gijo,
įgristi – įgrysta – įgriso,
svaras – sveria – savoris,
dubti – duobė,
nešti – našta

Šis reiškinys vadinamas šaknies balsių kaita.

1. Įrašykite praleistas raides (pvz.: gyti – gyja – gijo).

- 1) lyti – l__ja, l__jo
- 2) irti – __ra, __ro
- 3) pūti – p__va, p__vo;

Be balsių kaitos, šaknį dar pakeičia intarpas – į šaknį įsiterpęs priebalsis [m] ar [n]:

akti – anka – ako,
tekti – tenka – teko,
lipti – limpa – lipo,
kibti – kimba – kibo.

Atkreipkite dėmesį, kad intarpas atsiranda tik tuose žodžiuose, kurie rodo dabar vykstantį veiksmą!

2. Šalia bendraties parašykite esamąjį laiką (kas vyksta dabar), (pvz.: kristi – krinta).

- 1) busti - _____
- 2) justi - _____
- 3) plisti - _____
- 4) žlugti - _____

Nosinėmis raidėmis dabar užrašome tuos ilguosius balsius, kurie atsirado išnykus -n-. Mūsų protėviai tardavo [skunsti], [drinsti], [ansa], [šanšta]. Ilgainiui -n- išnyko, o balsis pailgėjo. Tą istorinį palikimą dabar liudija nosinės: skusti, dristi, asa, šašta. Kartais rašybą galime pasitikrinti, nes dvigarsis išlikęs įvairiose giminiškų žodžių formose. Kitais atvejais tenka įsidėmėti.

Balsės -a-, -e-, -i-, -u- rašomos tada, kai giminiškų žodžių šaknyse kaitaliojasi su -an-, -en-, -in-, -un-.

Dažniausiai dvigarsis išnyksta bendratyje:

grįsti – grindė,
išsigasti, išgastis – išsigando,
kasti, kasnis – kando,
kesti – kentė,
listi – lindo,
siusti – siuntė,
skusti – skundė,
spesti, spastai – spendė,
spresti – sprendė.

3. Parašykite šių žodžių bendratį (pvz.: lindo – listi).

- 1) skendo - _____
- 2) galando - _____
- 3) brendo - _____
- 4) šventė - _____

Sangrąžos dalelytė: žodžio dalis, esanti žodžio gale arba tarp priešdėlio ir šaknies, dažniausiai turinti savybinę reikšmę (grąžina veiksmą į jo atlikėją):

prausti – prausiasi, nusi~~pr~~ausė, praustis, prausimasis.

Sangrąža turi 3 variantus:

- si - (pasi~~l~~enkti, kuriasi);
- s (siūtis, praustis);
- is (mokymasis).

Sangrąžos dalelytė nėra galūnė, todėl ji nekaitoma.

4. Pažymėkite sangrąžos dalelytę sutartiniu ženklu.

- 1) juoktis, juokimasis, nesijuokti.

5. Sukurkite sangrąžinių veiksmažodžių ir/ar daiktavardžių iš duotų veiksmažodžių

(pvz.: keisti – keistis, pasi~~k~~eisti, keitimasis):

- 1) rengti - _____
- 2) matyti - _____